

UTEOMRÅDER I SKOLER OG BARNEHAGER – BARNAS VIKTIGSTE HVERDAGSARENAER

KINE HALVORSEN THORÉN, PROFESSOR EMERITA VED NMBU

I 2019 publiserte Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) en rapport basert på oppdrag fra Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet der formålet var å komme med anbefalinger om hvordan en kan sikre kvalitet i utformingen (Thorén et al 2019). Rapporten avdekket at gode uteområder er avgjørende for barns helse og utvikling, men at vi mangler tydelige krav til områdene. Både rapporten og erfaringer fra praksis rundt om i landet avdekket at innholdet ikke møter barnas behov for fysisk aktivitet, lek og utfoldelse. Dette er alvorlig fordi skolars og barnehagers uteområder er arenaer der en når alle barn og dermed kan bidra til å utjevne sosial ulikhet i helse. Friminuttstid, som elevene oftest tilbringer utendørs i skolegården (Limstrand 2000), utgjør mer enn ett årsverk i løpet av hele grunnskolen. Barnehagebarn er enda mer ute (Moser og Martinsen 2010). Når byer og tettsteder fortettes, er dette dessuten områder som har stor betydning for nærmiljøene når skole- og barnehagedagen er over.

MÅLENE OM ØKT FYSISK AKTIVITET BLANT BARN OG UNGE
Til tross for overordnede mål om å øke fysisk aktivitet blant barn og unge, har det stått på stedet hvil i perioden fra 2005 til 2018 ifølge den siste

UNGKAN-undersøkelsen fra 2018 (Steene-Johannessen et al., 2019). Undersøkelsen oppsummerer at funnene gir en indikasjon på at samfunnets samlede innsats for å øke aktivitetsnivået og redusere fallet i fysisk aktivitet gjennom barne- og ungdomsårene, ikke har vært tilstrekkelig. Et mer aktivitetsvennlig samfunn må til av hensyn til folkehelsen, noe som også er et av hovedmålene i Handlingsplanen for fysisk aktivitet 2020–2029 (Helse- og omsorgsdepartementet, 2020). Det er her uteområdene i skoler og barnehager kommer inn som viktige arenaer, også for å gjennomføre Stortingets vedtak fra 2017 om at alle barn skal ha én time fysisk aktivitet i skolen hver dag.

MER NATUR OG HÅNDSØM, MINDRE GUMMIASFALT
Litteraturgjennomgangen i forbindelse med rapporten fra 2019 (Thorén et al 2019), viste at variasjon er nøkkelen til å skape de gode uteområdene. Den overordnede formgivingen er helt sentral. Studiene viste at det er viktigere med mange og små nisjer framfor noen få store arealer. Store ballarealer hører derfor ikke hjemme i skolegården, spesielt ikke der det er knapphet på arealer. Rikelig med vegetasjon og variert topografi er helt sentrale elementer, både menneskeskapte og naturlige. Varierte og mange

nok funksjoner er også viktige, noe som nødvendigvis ikke handler om antall lekeapparater, selv om de også inngår. Et problem i dag er den omfattende bruken av kunstige materialer både i fallunderlag og for å ivareta kravene om tilgjengelighet for alle. Naturvernforbundet har derfor rettet søkelys på dette fordi de kunstige materialene bl.a. tilfører omgivelsene mikroplast når de blir slitt. Ved å slippe landskapsarkitekter til med mer håndsøm og aktiv bruk av terreng og vegetasjon, kunne vi kanskje ha fått mer spennende og miljøvennlige bruksmuligheter.

UTEOMRÅDENE ER BARNAS ARBEIDSMILJØ
Det er ikke uvanlig at de som arbeider med uteområdene i skoler eller barnehager, ikke minst landskapsarkitektene, føler at de møter veggene når den ene faglige ambisjonen etter den andre ryker på grunn av plassmangel, lave budsjetter, manglende eller ukoordinert drift osv. Det er dessverre ikke så mange overordnede krav til slike anlegg. Ingen av de to lovene som direkte styrer virksomhetene tilknyttet skoler og barnehager, henholdsvis Opplæringsloven og Barnehageloven, er konkrete når det gjelder uteområdene. Det blir for det meste generelle vendinger om at det fysiske miljøet skal ivareta «trygghet, helse, trivsel og læringen til

Til høyre: Tonstad barne- og ungdomsskule, Sirdal kommun. Landskapsarkitekt: bar bakke. Høyvokst vegetasjon er bevart tett inntil skolen. Trærne i eksisterende furuholt er tatt i bruk med tilrettelegging for aktivitet. Elementer festes med tau rundt trestammer for å skåne treet og gi fleksibilitet til å kunne endre hinderløypas plassering. Foto: Nils Petter Dale.

Nordstrand Steinerskole, Bjørbekk og Lindheim: Prosjektet godt eksempel på betydningen av den overordnede formgivningen. Bebyggelsen er lokalisert i ytterkanten av tomta slik at mest mulig av den kan benyttes til elevenes bruk. Uteområde er ved hjelp av vegetasjonsbruk og terrengforming inndelt i mange mindre rom og nisjer med ulike bruksmuligheter.

elevene» (Kunnskapsdep., 2005), og barn skal gis «muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfylte opplevelser og aktiviteter» (Kunnskapsdep. 1998). Det meste er dermed overlatt til kommunenes prioriteringer, noe som kan føre til store nasjonale forskjeller. Et viktig nasjonalt lovverk finnes imidlertid i tilknytning til Folkehelse-loven. Det er forskriften om miljørettet helsevern i skoler og barnehager med tilhørende faglige veiledning (Helse- og omsorgsdep. 1995). Alle anleggene skal godkjennes av kommunene i henhold til forskriften, som av noen kalles barnas arbeidsmiljølov. I en tid med mye fokus på sikkerhet bør landskapsarkitekter merke seg formålsparagrafen. Der heter det at miljøet skal fremme helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold, samt forebygge sykdom og skade. I dag bør vi kanskje i større grad rette oppmerksomheten mot det første leddet og legge mer vekt på det som kan fremme helse og trivsel.

BEHOV FOR OVERORDNETE KRAV
Forskriften om miljørettet helsevern i skoler og barnehager med tilhørende veiledning er under revisjon i 2022/23. For å få plass til det som er viktig for barna; natur, variert topografi og et mangfold av bruksmuligheter, er det helt nødvendig

at det stilles arealkrav. Rapporten fra 2019 avdekket at både de ansvarlige for miljørettet helsevern i kommunene, planleggere, landskapsarkitekter o.a. som vanligvis står for planlegging og detaljutføring av anleggene, opplever at uteområdene nedprioriteres. De ønsker seg tydeligere krav og bedre veiledning. Rapporten anbefaler derfor som en vanlig regel at nye skoler bør ha min. 30 m² pr elev og nye barnehager 25 m² pr barn. Gjennom en årrekke har det vært gjort en stor innsats for å bedre inn klimaet i norske skoler og barnehager, mens uteområdene forsømmes. For barns helse er uteområdene vel så viktige som inn klimaet, både i skolehverdagen og på fritiden.

A report published by the Department of Landscape Architecture (NMBU) in 2019, commissioned by the national health and education authorities revealed that inspiring and inviting outdoor areas are essential for children's health and development. Sadly, it turns out that these areas often do not meet children's needs for physical activity, play and development. This is very concerning because schools and kindergartens probably offer the most important outdoor arenas in children's daily life. Well-planned outdoor areas can

help equalize socially conditioned health inequalities and reduce the increasing physical inactivity.

Based on the report the article describes important qualities to safeguard such as variation in overall design, varied terrain and vegetation and varied content. Landscape architects often experience that their design ambitions fail due to lack of space, low budgets, lack of or uncoordinated operation, etc. Since there are few national requirements, quality standards are often left to local municipal priorities, which can lead to large national differences.

Consequently, it is important that the national regulations dealing with the physical environment in schools and kindergartens (Ministry of Health and Welfare 1995) contain requirements for area size and content. The regulations are under revision and the report from NMBU recommends that new schools should have a minimum of 30 m² per pupil and new kindergartens 25 m² per child. Over the years, great efforts have been made to improve indoor climate in Norwegian schools and kindergartens, while the outdoor areas are neglected. The article concludes that the outdoor areas are just as important as indoor climate, both during the day and in leisure time.

Lade skole, Løvetanna landskap: Som i alle uteområder i Trondheim kommune, har Lade skole også et fordrynningsanlegg som gir mange muligheter for lek enten det er i barnevennlig vegetasjon som tåler knekk og brekk, eller i de åpne vanddammene som oppstår når det regner. Foto: Løvetanna landskap.

Øya barnehage, Trondheim, Selberg arkitekter: Øya barnehage i Trondheim ligger tett på sentrum, og plassen er relativt begrenset. Likevel gir anlegget et frodig inntrykk takket være bevarte trær både på den tilgrensende gravlund og på tomte. Det er lagt vekt på å skape mindre rom og nisjer for ulik bruk ved hjelp av buskvegetasjon som delvis er planlagt i høyde bed og delvis er godt beskyttet i nyanleggstiden. Dette skaper nødvendig skygge over samlingsplassen. Foto: Selberg arkitekter.

Kilder

Helse- og omsorgsdepartementet 1995. Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. Helse- og omsorgsdepartementet, (2020) Sammen om aktive liv. Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020–2029. Kunnskapsdepartementet. (1998). Lov om grunnskolen og den videregående opplæring (opplæringslova). Kunnskapsdepartementet. (2005). Lov om barnehager (barnehageloven). Limstrand, T. (2000). «Ut er In? En kartlegging av

uteaktiviteter i barnehager, SFO og grunnskoler i Nordland» 82 83 I: Friluftsråd, S. (red.). Bodø. Moser, T. & Martinsen, M. T. (2010). «The outdoor environment in Norwegian kindergartens as pedagogical space for toddlers' play, learning and development.» European Early Childhood Education Research Journal 457–471 Steene-Johannessen, J., Anderssen, S. A., Bratteteig, M., Mass Dalhaug, E., Dehli Andersen, I., Klomsten Andersen, O., Kolle, E., Ekelund, U. & Dalene, K. E. (2019). «Nasjonalt overvåkingsystem for fysisk aktivitet og

fysisk form. Kartlegging av fysisk aktivitet, sedat tid og fysisk form blant barn og unge» 2018 (ungKan3). Oslo: Norges Idrettshøgskole og Folkehelseinstituttet. Thorén K.H, Nordbø E.C.A., Nordh, H., Ottesen I.Ø. (2019) «Uteområder i barnehager og skoler – Hvordan sikre kvalitet i utformingen?» NMBU LANDSAM Ny rapport: Slik kan skolegården gjøre barn og unge mer fysisk aktive | NMBU (Thorén et al 2019 Uteområder i skoler og barnehager. Rapport)